

Til udvikling af innovation og iværksætterkultur i det danske uddannelsessystem

En strategi og 10 anbefalinger
fra Visionspanelet for innovation
og selvstændighedskultur i
uddannelserne

Undervisningsministeriet
August 2004

Til udvikling af innovation og iværksætterkultur i det danske uddannelsessystem

En strategi og 10 anbefalinger fra Visionspanelet for
innovation og selvstændighedskultur i uddannelserne

Undervisningsministeriet
August 2004

Kolofon

Titel: Til udvikling af innovation og iværksætterkultur i det danske uddannelsessystem.

En strategi og 10 anbefalinger fra Visionspanelet for innovation og selvstændighedskultur i uddannelserne

Udgiver: Undervisningsministeriet

Institution: Undervisningsministeriet

Copyright: Undervisningsministeriet

Anden bidragyder: Visionspanelet for innovation og selvstændighedskultur i uddannelserne

Emneord: Innovation, iværksætteri, iværksætterkultur, selvstændighedskultur

Resumé:

Rapporten indeholder Visionspanelets forslag til en intensiveret indsats for innovation og selvstændighedskultur i uddannelserne. Indholdet bygger på panelets drøftelser og på den overordnede målsætning: *Uddannelsessystemet skal bidrage til at skabe generationer af innovative medarbejdere og det vækstlag af iværksættere, der er nødvendigt for, at Danmark kan være i den europæiske elite på iværksætterområdet i 2010.* Visionerne kendetegnes ved, at innovation og iværksætteri indgår som element i alle uddannelser, som en sammenhængende række af forløb og aktiviteter, som en ny pædagogisk metode, der styrker de innovative kompetencer, og som uddannelse af et korps af de mest innovative undervisere i Europa. Til sidst følger panelets bud på konkrete forslag til udmøntning af visionerne, og hvad der skal kendetegne indsatsen for at skabe de fornødne forandringer i uddannelsessystemet.

Rapporten er afleveret til undervisningsministeren i august 2004.

Begrebsafklaring: Side XXX

Sprog: Dansk

URL: <http://pub.uvm.dk/2004/visionspanelet>

Den elektroniske udgaves ISBN: 87-603-1919-4

Pris for den elektroniske udgave: 0 DKK

Version: 1.0

Versionsdato: 2004-08-31

Publikationsstandard nummer: XXXX

Formater: html; gif; pdf; css;

Inventarliste: index.html, kap00.html, kap01.html, kap02.html, XXX ....., kolofon.html, hel.html,

- 4 Ministerens forord**
- 5 Iværksætterkulturen skaber råstoffet til Danmarks fremtid**
- 6 Visionspanelets medlemmer**
- 7 Visionspanelets opgaver**
- 8 Visionspanelets vision for uddannelsesindsatsen fra 2004 til 2010**
- 9 Oversigt over Visionspanelets 10 anbefalinger**
- 11 Udfordringen fra identifikation til handling**
- 13 Visionspanelets vision for uddannelsesindsatsen fra 2004 til 2010**
- 15 Pejlemærker hjælper med til at nå mål og delmål**
- 16 Uddybning af Visionspanelets 10 anbefalinger til ministeren**
  - 16 1. Formulerede uddannelsesmål for de enkelte uddannelser
  - 17 2. Strategiske mål for alle skoler og uddannelsesinstitutioner
  - 18 3. En sammenhængende iværksættersøjle i uddannelsessystemet
  - 20 4. Vekselvirkning mellem teori og praksis, understøttet af en udvikling af nye undervisningsformer og undervisningsmaterialer
  - 21 5. Indsamling og spredning af virkningsfulde erfaringer
  - 23 6. Iværksættere optræder som rollemodeller
  - 23 7. Formaliserede partnerskaber mellem uddannelsesinstitutioner og erhvervsliv
  - 24 8. Strategi for opkvalificering af undervisernes kompetencer
  - 25 9. Måling og formidling af indsatsen på alle institutionsområder
  - 26 10. Internationalt samarbejde om formidling og udvikling af nye tiltag
- 29 Begrebsafklaring**
- 30 Bilag**

Ministerens forord

Det er regeringens mål, at Danmark i år 2010 skal ligge i den europæiske elite på iværksætterområdet.

For at få inspiration til, hvordan uddannelsesområdet kan yde sit til, at vi når dette mål, nedsatte jeg i starten af 2003 Visionspanelet for innovation og selvstændighedskultur i uddannelserne. Visionspanelet har nu afholdt fem møder med mig, og vi har været igennem en lang række seriøse diskussioner om den bedste kvalificering af indsatsen.

Visionspanelet har til fulde levet op til forventningerne om at skabe visioner for indsatsen for innovation, iværksætterlyst og selvstændighedskultur i uddannelsessystemet.

Denne publikation er Visionspanelets afsluttende anbefalinger til mig som undervisningsminister.

Panelets vision for innovation og selvstændighedskultur i uddannelsessystemet frem til år 2010 er ambitiøs, men rigtig. Og den understreger uddannelsernes betydning for samfundets udvikling til iværksætterreliten i Europa.

Visionspanelets arbejde vil få en stor effekt. Panelets 10 konkrete anbefalinger indgår i overvejelserne om den næste sammenhængende strategi for innovation, iværksætterlyst og selvstændighedskultur i uddannelsessystemet. Den første strategi er fra januar 2004, men det er ved at være tid at vurdere strategiens effekt og berige nye planer med Visionspanelets visioner.

Ulla Tørnæs
Undervisningsminister
August 2004

Iværksætterkulturen skaber råstoffet til Danmarks fremtid

Det er et faktum, at iværksættere og iværksætterkultur har stor økonomisk betydning. Danmark har behov for virkelystne borgere, der tænker anderledes, arbejder kreativt, skaber nye arbejdspladser og større vækst, samt fornyer eksisterende arbejdspladser. Samtidig har den enkelte behov for at kunne agere i en hverdag, der stiller stigende krav til kommunikative, kreative, innovative og faglige kompetencer - kompetencer, som også er tæt knyttet til det at være iværksætter.

Et vigtigt indsatsområde er at sikre, at uddannelsessystemet kan udvikle nye iværksættere og kommende generationer med de innovative kompetencer, som en god placering på det globale marked kræver.

De unges manglende risikovillighed og et utidssvarende syn på at være iværksætter får mange til at vælge den sikre og trygge tilværelse som lønmodtager. Holdningen ligger forankret i det danske velfærdssystem og i lønmodtagerkulturen, og det bliver svært og vil kræve langsigtet strategi og indsats af uddannelsessystemet at bryde mønstret og udvikle stærke iværksætterkompetencer hos de unge.

Hvis uddannelserne styrker børn og unges selvstændighed, mod og virkelyst - og vi derigennem kan ændre kulturen - får vi flere iværksættere, øget værdiskabelse, og Danmark får større vækst.

Visionspanelets medlemmer

Direktør Jette Marianne Arnskjold, TIC
Professor Torben Bager, Syddansk Universitet
Vicedirektør Ane Buch, Håndværksrådet
Leder af ungdomsbyen Poul Erik Christoffersen, Statens Pædagogiske Forsøgscenter
Statsautoriseret revisor og partner Carsten Collin, Ernst&Young
Formand for Morgendagens Heltinder Anne Daugaard
Rektor Niels Horsted, Handels- og Ingeniørskolen (HIH)
Direktør Lotte Kühl, Lofi A/S
Direktør Martin Lauth, Foreningen til Unge Handelsmænds Uddannelse (FUHU)
Rektor Nils-Georg Lundberg, Hjørring Seminarium
Forstander Hans Mathiasen, Esbjerg Handelsskole
Direktør C. Chr. Nielsen, Nielsen & Nielsen Holding A/S
Chefkonsulent Hanne Schou, Dansk Industri
Rektor Mads Peter Villadsen, Rosborg Amtsgymnasium og HF-kursus

Studievært Christine Antorini, Danmarks Radio (udtrådt september 2003)
Galleriejer Patricia Asbæk, Galleri Asbæk (udtrådt november 2003)

Sekretariatsfunktionen er varetaget af:
Kontorchef Erik Nexelmann, Undervisningsministeriet
Specialkonsulent Kirsten M. Danielsen, Undervisningsministeriet
Fuldmægtig Jon Jespersen, Undervisningsministeriet
Pædagogisk konsulent Valdemar Duus, Undervisningsministeriet

Visionspanelets opgaver

Visionspanelet er et forum for dialog inden for temaet "uddannelsens rolle og betydning for innovation og selvstændighedskultur i Danmark". Formålet har været dels at kvalificere, hvordan man gennemfører regeringens iværksætterpolitik på uddannelsesområdet og dels at styrke og synliggøre dialogen mellem uddannelsesverdenen og erhvervslivet.

Visionspanelet har desuden haft til opgave at overveje idéer og initiativer til, hvordan virksomheder og erhvervsliv kan spille sammen med uddannelserne.

Denne strategi præsenterer resultaterne af en række indgående drøftelser i Visionspanelet fra januar 2003 til august 2004. Disse drøftelser er samlet i en vision for innovation og iværksætterkultur i uddannelsessystemet og 10 anbefalinger, der behandler de væsentligste indsatsområder for at gennemføre visionen.

Visionspanelets vision for uddannelsesindsatsen fra 2004 til 2010

Det danske uddannelsessystem skal fra 2004 til 2010 kunne vise resultater, der er på internationalt topniveau, når det gælder innovation og iværksætterkultur. Uddannelsessystemet skal på den måde bidrage til at skabe generationer af innovative medarbejdere og det vækstlag af iværksættere, der er nødvendigt for, at Danmark kan være i den europæiske elite på iværksætterområdet i 2010.

Oversigt over Visionspanelets 10 anbefalinger

1. Formulerede uddannelsesmål for de enkelte uddannelser

Undervisningsministeriet skal igangsætte et arbejde med at formulere mål for alle uddannelser for, hvilket kundskabsniveau og hvilke kompetencer eleverne og de studerende skal nå inden for innovation og andre iværksætterrelaterede fag.

2. Strategiske mål for alle skoler og uddannelsesinstitutioner

Sideløbende med formulering af mål for uddannelserne skal et strategi- og målformulerende arbejde igangsættes på de enkelte skoler og uddannelsesinstitutioner. Målene skal tage hensyn til, at tværfagligt arbejde er nødvendigt for at nå mål, der har de ønskede resultater.

3. En sammenhængende iværksættersøjle i uddannelsessystemet

Der skal etableres en iværksættersøjle i uddannelsessystemet. Den skal bestå af et sammenhængende tilbud af undervisning og aktiviteter inden for innovation og iværksætteri fra grundskole til Ph.d.

4. Vekselvirkning mellem teori og praksis, understøttet af en udvikling af nye undervisningsformer og undervisningsmaterialer

Undervisningsstrategien på alle uddannelsesstrin skal være en vekselvirkning mellem teoriinddragelse og praksisbearbejdning. Der skal igangsættes et samarbejde mellem organisationerne (fx Young Enterprise og European Business Games), undervisningsmiddelbranchen, institutionerne og ministeriet om udvikling af nye undervisningsformer, -metoder og -materialer.

5. Indsamling og spredning af virkningsfulde erfaringer

Der skal ske en særlig og systematisk indsats for at identificere, synliggøre og sprede erfaringer og tiltag "der virker" for at sikre, at de eksisterende erfaringer og ressourcer udnyttes bedst muligt.

6. Iværksættere optræder som rollemodeller

Alle elever og studerende skal i løbet af hvert uddannelsesniveau og som led i undervisningen træffe mindst én iværksætter, fx som oplægsholder på temadag, som timelærer, som mentor eller som ekstern bedømmer af opgaver.

7. Formaliserede partnerskaber mellem uddannelsesinstitutioner og erhvervsliv

Partnerskaber mellem uddannelsesinstitutioner og virksomheder skal styrkes. Hver skole og institution skal forpligte sig til at blive en del af netværk/partnerskaber med virksomheder.

8. Strategi for opkvalificering af undervisernes kompetencer

Der skal sættes særligt fokus på underviserne, og der skal lægges en strategi for opkvalificering af undervisernes kompetencer inden for innovation og entreprenørskab på alle niveauer. Der skal her tages hensyn til, at en vis grad af tværfaglighed er nødvendig.

9. Måling og formidling af indsatsen på alle uddannelsesstrin

Visionspanelet foreslår, at der bliver igangsat iværksætterbarometre¹ på alle uddannelsesstrin, således at der sker en benchmarking af uddannelsessystemets indsats i dag og nye initiativers effekt. Formålet er at måle, formidle og synliggøre uddannelsessystemets indsats. Visionspanelet foreslår, at der som minimum sker en måling af status for uddannelsessystemets indsats i dag og om tre år.

10. Internationalt samarbejde om formidling og udvikling af nye tiltag

Der skal etableres et internationalt samarbejde med henblik på en gensidig formidling af tiltag, der virker, og af udvikling innovative og iværksætterorienterede holdninger, viden og færdigheder i en global kontekst.

---

¹ Iværksætterbarometret er et måleredskab, der med udgangspunkt i pejlemærkerne kan bruges til at følge udviklingen - at vurdere, hvorvidt der sker fremskridt i retning af indfrielse af målsætningerne.

Udfordringen fra identifikation til handling

Visionspanelet har en fælles opfattelse af, at det danske uddannelsessystem allerede i dag udvikler selvstændighed, initiativ og en række relevante kompetencer hos elever og studerende. Men der er en række svagheder, og profilen er ikke skarp nok til i tilstrækkeligt omfang at kunne ændre kulturen og understøtte udviklingen af flere iværksættere.

En spredt og usynlig indsats

Indsatsen er spredt og ikke understøttet tilstrækkeligt af faglige netværk, ressourcer og nedskrevne mål for uddannelser, undervisere og institutioner. Der sker heller ikke en systematisk identifikation, synliggørelse og udbredelse af tiltag, "der virker".

Kløft mellem de unges drømme og deres motivation, redskaber og kompetencer

Uddannelsessystemet er med til at stimulere interesse hos de unge for en karriere som iværksætter, men formår ikke at give de unge de redskaber og kompetencer, der er nødvendige for at leve drømmen ud og få succes.

Svage koblinger mellem uddannelsessystemet og det omgivende samfund

Koblingerne er svage mellem uddannelsessystemet og det omgivende samfund - ikke mindst erhvervslivet. Underviserne har derfor ringe muligheder for at få indblik og holde sig ajour. Det betyder, at uddannelsessystemet nogle steder fastlåses i en manglende forståelse for erhvervsliv og for den nødvendige værdiudvikling og værdiskabelse.

Kulturel modstand i det etablerede system

Det er en særlig udfordring, at en del af uddannelsessystemets undervisere og institutionsledere oplever innovation og iværksætterkultur som modepræget, og at området risikerer at blive nedprioriteret i konkurrencen om ressourcer og tid. Udbredelse af iværks-

ætterkulturen bæres i for høj grad på få ildsjæles skuldre, og de får ikke tilstrækkelig opbakning i egne rækker.

Visionspanelets vision for uddannelsesindsatsen fra 2004 til 2010

Det danske uddannelsessystem skal fra 2004 til 2010 kunne vise resultater, der er på internationalt topniveau, når det gælder innovation og iværksætterkultur. Uddannelsessystemet skal på den måde bidrage til at skabe generationer af innovative medarbejdere og det vækstlag af iværksættere, der er nødvendigt for, at Danmark kan være i den europæiske elite på iværksætterområdet i 2010.

Visionen forudsætter handling

Visionen fokuserer på seks punkter:

1. Innovation og iværksætteri som element i alle uddannelsers formål.
2. En sammenhængende søjle af såvel obligatoriske som valgfrie forløb og aktiviteter inden for innovation og iværksætteri fra grundskole til ph.d.
3. Udvikling af pædagogiske metoder, der styrker elever og studerendes innovative kompetencer.
4. Et korps af velkvalificerede, innovative og engagerede undervisere på internationalt niveau.
5. Læring og inspiration fra best practise for at skabe større merværdi i uddannelserne.
6. Styrkelse af efter- og videreuddannelsen af undervisere, af iværksætterrådgivere og andre, der er i berøring med iværksættere.

Visionen forudsætter opbakning

Visionen kan kun gennemføres, hvis den bakkes op af politikere, embedsmænd, skolefolk m.fl., og hvis samarbejdet mellem uddannelsessystem og erhvervsliv bliver styrket.

Indsatsen skal være langsigtet, tværfaglig og bredspektret. Det er ikke en døgnflue at satse på, at innovation og iværksætterkultur skal styrkes, og der er behov for en indsats på alle niveauer (lokalt, regionalt og centralt) og i forhold til alle relevante målgrupper:

Elever/studerende, undervisere, skole- og institutionsledere, virksomheder m.fl.

Visionen forudsætter ressourcer

Principielt set handler det om at bruge de eksisterende ressourcer på en ny og bedre måde. Det er ikke innovativt at kræve flere ressourcer til at gøre mere på samme måde. Det handler om at identificere og få mere af det, der allerede virker, og få det alment udbredt af flere og til flere. Men Visionspanelet er også af den opfattelse, at den kulturelle forandringsproces kan være så kompliceret, at det kan blive nødvendigt at støtte med økonomiske midler.

Visionen forudsætter organisering

Visionspanelet ønsker, at der bliver opbygget en systematisk organisering. Det skal ske for at sikre kontinuitet og stabilitet i udviklingen af iværksætterstrategien samt fastholde den praktiske realisering af panelets forslag til aktiviteter.

Det har stor betydning, at indsatsen støttes af udvalgte kontaktpersoner. Ændringer af praksis forudsætter ændringer på det personlige og holdningsmæssige plan - en proces, som er tidskrævende. Ved at udpege lokale forandringsagenter (change agents), som kan tage højde for institutionernes kultur vil implementeringstiden mindskes. Forandringsagenterne kan med fordel arbejde tæt sammen med Undervisningsministeriet og med organisationer som Young Enterprise, European Business Games, Venture Cup. Forandringsagenterne kan f.eks. etablere netværk og øge kendskabet til iværksætterområdet og aktiviteterne via videndeling og eksempler på best practise.

Visionspanelet stiller sig gerne til rådighed som en reference- og ressourcegruppe, der kan træde til i forbindelse med ad hoc projekter for at styrke og holde fast ved den fremtidige indsats.

Pejlemærker hjælper med til at nå mål og delmål

Visionspanelet peger på disse pejlemærker som barometer for, i hvilken udstrækning visionen realiseres. Formålet med at opstille pejlemærker er, at man kan justere på de områder, hvor delmålene ikke nås.

- Andelen af elever og studerende, der har lyst til at blive iværksættere og oplever, at de er kompetente til at starte som iværksættere.
- Andelen af elever og studerende, der i løbet af deres skole- og studietid deltager i undervisning inden for iværksætterrelevante fag, modtager vejledning i en karrierevej som iværksætter og møder iværksættere i tilknytning til undervisningen.
- Andelen af undervisere, der har henholdsvis deltaget i efter- og videreuddannelse inden for innovativ metode og iværksætterfag, været i praktik i eller kontakt med virksomheder eller har undervist i iværksætterrelaterede emner og arbejdsformer.
- Omfang, variation og kvalitet i de forløb og i de obligatoriske fag, og valgfag, der udbydes af institutionerne, og er rettet mod at styrke elever og studerendes innovative iværksætterkompetencer på forskellige niveauer i uddannelsessystemet.
- Andelen af skoler og uddannelsesinstitutioner, der har eksplicite aktiviteter, strategier og målsætninger for fremme af innovation og iværksætterkultur i uddannelserne.

Visionspanelet foreslår, at der bliver igangsat iværksætterbarometre på alle institutionsområder, så der sker en benchmarking af uddannelsessystemets indsats i dag og nye initiativers effekt. Visionspanelet anbefaler ministeren, at der om 3 år bliver gennemført en undersøgelse af målopfyldelsen eventuelt ved hjælp af iværksætterbarometre.

Uddybning af Visionspanelets 10 anbefalinger til ministeren

1. Formulerede uddannelsesmål for de enkelte uddannelser

Undervisningsministeriet skal igangsætte et arbejde med at formulere mål for alle uddannelser for, hvilket kundskabsniveau og hvilke kompetencer eleverne og de studerende skal nå inden for innovation og iværksætteri.

Uddannelsesmål bør indføjes i regelsættet for uddannelserne, så iværksætterområdet er en del af de gældende curricula på et relevant niveau (fx. lov, bekendtgørelse, studieordning eller fagbeskrivelse). Rammerne for undervisningen skal understøtte, at innovation og entreprenørskab inddrages i emner, fag og undervisning.

Fokus på både faglige og personlige kompetencer

Målene skal nuanceres i forhold til forskellige målgrupper/uddannelsesområder inden for de enkelte uddannelsesniveauer, men på en måde så der sikres sammenhæng på tværs af uddannelser og uddannelsesniveauer. Hvilke kompetencer og hvor meget vægt der skal lægges på undervisning i innovation og iværksætteri, vil afhænge af den enkelte uddannelses formål. Det er vigtigt, at der udover faglige kompetencer er opmærksomhed på personlige og handlingsorienterede kompetencer.

Forskellig indsats på forskellige klassetrin og uddannelsesniveauer
Visionspanelet mener, at der allerede på grundskoleniveau fra de yngste klasser skal sættes mål for udvikling af alle elevers innovative kompetencer (f.eks. evnen til at opdage muligheder og håndtere ressourcer). Jo højere op i uddannelsessystemet og jo mere erhvervsrettet uddannelsen er, jo større vægt skal der lægges på faglige mål om innovation på et teoretisk, praktisk og systematisk grundlag. Etablering og drift af virksomhed skal vægtes. Det vil være naturligt, at eleverne i de ældre klasser i folkeskolen og ungdomsuddannelserne begynder at arbejde med problemstillinger relateret til virksomhedsetablering og -drift.

Inspiration fra udland og inddragelse af erhvervsliv

Arbejdet med at udarbejde mål kan med fordel lade sig inspirere af allerede udarbejdede modeller og kompetencebeskrivelser fra andre lande fx den amerikanske "National Content Standards for Entrepreneurship Education", Consortium for Entrepreneurship Education².

Visionspanelet lægger vægt på, at der sker en inddragelse af virksomheder i arbejdet med udarbejdelse af uddannelsesmål. Utraditionelt samarbejde åbner for en mere dynamisk tænkning og det kan bidrage til, at virksomheders erfaringer med kreativitet og innovation inddrages.

2. Strategiske mål for alle skoler og uddannelsesinstitutioner

Sideløbende med formulering af mål for uddannelserne skal strategi- og målformulerende arbejde igangsættes på de enkelte skoler og uddannelsesinstitutioner. Målene skal tage hensyn til, at tværfagligt arbejde er nødvendigt for at opnå mål, der har de ønskede resultater.

Lov om gennemsigtighed og åbenhed i uddannelserne

Loven åbner op for, at institutionerne skal informere om alt det, de finder er af væsentlig betydning for at vurdere kvaliteten af den undervisning og uddannelse, eleverne og de studerende får. Institutionerne skal fortælle om, hvordan de vil nå målene og lægge deres resultater åbent frem.

På tværs af uddannelsessystemet må lærere, studerende og elever, ledelser og forældre udnytte mulighederne for at inspirere hinanden gennem dialog og spredning af gode erfaringer. Samtidig må skolerne og uddannelsesinstitutionerne sikre, at de har systemer, der kan understøtte videndeling og samarbejde - både organisatorisk og pædagogisk.

Netværk og videndeling rækker udover den enkelte klasse, team og skole og giver plads til nye samarbejdsflader - dels med andre lignende skoler og uddannelsesinstitutioner, dels med lokale og

---

² <http://www.entre-ed.org/>. Se bilag.

regionale virksomheder og organisationer, der kunne tænkes at bidrage til skolernes og institutionernes læreprocesser.

Tilgængelige oplysninger på internettet

Hver institution skal i sit formål forholde sig til 'innovation og iværksætterkultur'. Institutionernes prioritering af området og målopfyldelse skal fremgå af hver institutions hjemmeside. Informationerne kan fx oplyse om skolens mål for, hvor mange elever der modtager undervisning i innovation og/eller iværksætteri, og for, hvor mange dimittender, der etablerer sig om selvstændig. Den enkelte skole eller uddannelsesinstitution bør så vidt muligt have udpeget mindst én kvalificeret lærer eller underviser med innovation og iværksætterkultur som ansvarsområde.

3. En sammenhængende iværksættersøjle i uddannelsessystemet

Der skal oprettes en iværksættersøjle i uddannelsessystemet. Den skal bestå af et sammenhængende tilbud af undervisning og aktiviteter inden for innovation og iværksætteri fra grundskole til Ph.d.³.

Iværksættersøjlen skal indeholde både obligatoriske og valgfrie forløb. Obligatoriske forløb er nødvendige for at sikre en bred indsats, hvor alle får mulighed for at arbejde med området. Valgfrie forløb skal give udviklingsmuligheder for de særligt interesserede.

Tilbudene kan bestå af fagspecifikke og tværgående emner i de eksisterende fag, projekter, særskilte fag, målrettede linier/retninger osv. Der skal oprettes en let tilgængelig oversigt over tilbudene.

Undervisning og aktiviteter skal være præget af et handlingsorienteret, dynamisk og retningsgivende kvalitetskoncept. Hensigten

---

³ Undervisningsministeriet har en samlet strategi for at styrke og udvikle en iværksættende og innovativ kultur i uddannelsessystemet. Iværksætterkæden bygger på regeringens mål om, at eleverne og de studerende skal tilegne sig kompetencer og færdigheder relateret til iværksætteri og innovation, blandt andet gennem partnerskaber. Se: "Innovation, iværksætterlyst og selvstændighedskultur i uddannelsessystemet", kapitel 6. Undervisningsministeriet 2004. <http://pub.uvm.dk/2004/innovation/kap06.html>

er, at værktøjerne skal være handlingsorienterede i den forstand, at de peger på, hvordan iværksætteren løser sine problemer i praksis.

Forankring af innovation og iværksætteri i kendte fag

I etableringen af iværksættersøjlen er det vigtigt at fastholde, at fokus på innovation og iværksætterundervisning ikke behøver at fjerne opmærksomhed og ressourcer fra uddannelsessystemets kerneopgave. Undervisning inden for emnet innovation og iværksætteri kan ske inden for kendte fag og fremme allerede eksisterende uddannelsesmål.

I folkeskolen kan innovation og iværksætteri fx indarbejdes som obligatoriske elementer i folkeskolens centrale fag dansk, matematik, historie, natur og teknik fysik/kemi og samfundsfag og som element i tværgående projektarbejde. Det vil også være relevant at stille krav om at inddrage produktorienteret undervisning, elevvirksomheder og opfinderforløb (fx i stil med det svenske "Snillarblixtarne").

For de interesserede elever bør der oprettes et nyt valgfag i innovation og iværksætteri og drift af egen virksomhed. Det skal ske for folkeskolens ældste klasser samtidig med, at der oprettes nye iværksætterlinier og valgfag på erhvervsuddannelserne.

Samarbejde med erhvervsliv, anvendelse af praktiske øvelser, spil og konkurrencer

Det bør være et kendetegn ved institutionernes uddannelses tilbud, at de så vidt muligt inddrager samarbejde med erhvervslivet og bygger på praksisnære uddannelseselementer, da elevers og studerendes egne erfaringer er afgørende for deres tilgang til selvstændig virksomhed i bred forstand.

Der findes allerede i dag mange aktiviteter inden for iværksætterområdet, der er relevante for uddannelsessystemet, men ikke er igangsat eller finder sted inden for dette, fx forretningsspil, konkurrencer og praktik. Sådan skal det fortsat være, men i uddannelsessystemet bør der i højere grad åbnes op for, at disse aktiviteter indgår i undervisningen. I ungdomsuddannelserne bør der således gives formel mulighed for at inddrage elevvirksomhed i undervisningen i relevante fag.

Undervisningen bygger på ny viden om indlæring og eksperimentel metodik

Iværksættersøjlen bør bygge på den nyeste viden om læring og pædagogisk metode, der styrker elever og studerendes innovative kompetencer. Området er velegnet til afprøvning af nye pædagogiske metoder fx med tværfagligt arbejde og kreativ problemløsning og kan dermed også have positive afledte effekter på undervisningen i andre fag.

Det skal være et kendetegn ved undervisningsforløbene i iværksættersøjlen, at der sker en evaluering af elevernes og de studerendes innovative og iværksætterrelaterede kompetencer. Der bør derfor ske en udvikling af evalueringsformer i takt med formuleringen af uddannelsesmål og undervisningsforløb.

4. Vekselvirkning mellem teori og praksis, understøttet af en udvikling af nye undervisningsformer og undervisningsmaterialer

Vekselvirkning mellem teori og praksis

Undervisning i entreprenørskab og innovation fordrer utraditionelle undervisningsmetoder og praksisnære læringsforløb. Den faglige viden om finansiering, markedsføring o.l., som især er relevant på de videregående uddannelsesstrin, indlæres bedst i vekselvirkning med praksis. Sideløbende med den faglige opkvalificering bør elever og studerende prøve kræfter med praksisnære opstartsprocesser. De skal lære at tage initiativ, gå forrest og overvinde modstand, dvs. udvikle personlige egenskaber af stor værdi for iværksættere og entreprenante medarbejdere og ledere.

Undervisningen "om" det faglige stof skal kombineres med træning "i" at iværksætte. Praksisnær undervisning og træning kan blandt andet bestå i etablering af prototypevirksomheder og deltagelse i konkurrencer som Young Entreprise og Venture Cup.

Samarbejde om relevant undervisningsmateriale

Ud over at være et officielt forpligtende dokument har en bekendtgørelse og en læseplan en indirekte virkning: Forlagene tilrettelægger deres udgivelsespolitik efter læseplanernes retningslinjer, læseplanerne er retningsgivende for hele efteruddannelsesvirk-

somheden og endelig danner de grundlag for konsulenternes rådgivende virksomhed i Amtscentre for Undervisning og pædagogiske centraler.

For yderligere at lægge pres på udviklingen skal et samarbejde igangsættes mellem undervisningsmiddelbranchen, Undervisningsministeriet og øvrige interessenter fx organisationer, foreninger, kommuner, faglige foreninger og uddannelsesinstitutioner om udvikling af undervisningsmaterialer. Ikke mindst til folkeskolen og ungdomsuddannelserne.

Målet er, at samarbejdet om forsyningen af materialer til skolernes undervisning i innovation og entreprenørskab og derigennem sikrer udvikling og udbredelse af velegnede undervisningsmaterialer. En vellykket iværksætterundervisning sker ikke på ad hoc basis, men ved en systematisk og gennemgribende metode i hele uddannelsessystemet.

Der bør bygges videre på allerede indhøstede erfaringer med afprøvning af pædagogiske metoder. Undervisningsmaterialer skal dermed også bidrage til, at metoder - der virker - bliver udbredt.

For at sikre størst mulig og hurtig udbredelse af undervisningsmaterialer kan der etableres en sponsor-ordning, hvor virksomheder, ministerier m.fl. kan vælge at sponsorere, at undervisningsmaterialer distribueres til nedsat pris eller gratis.

5. Indsamling og spredning af virkningsfulde erfaringer

Der skal ske en særlig og systematisk indsats for at identificere, synliggøre og sprede erfaringer og tiltag "der virker". Målet er at sikre, at de eksisterende erfaringer og ressourcer udnyttes bedst muligt. Indsatsen skal være vedholdende og langsigtet.

Erfaringsspredning og -validering kan ske på en række måder. Visionspanelet foreslår konkret, at der oprettes flere faglige netværk mellem de ansvarlige lærere og undervisere på tværs af institutioner, og at der i samarbejde med organisationer som fx Young Enterprise, European Business Games og Venture Cup udvikles og iværksættes et sæt af værktøjer, paradigmer og vidensbaser, der gør

det let for lærere og ledere at arbejde med innovation og entreprenørskab og bruge feltet som tilgang til at opfylde allerede stillede uddannelseskrav.

At fungere aktivt i et netværk kræver tid, tålmodighed og ressourcer. Ofte er velfungerende netværk med videndeling og udveksling af praktiske ideer et resultat af en langvarig proces, hvor man ikke kun lærer at nyde, men også at der skal ydes.

I dag netværker alle, og som iværksætter kan man ikke undvære et personligt netværk af personer, man kender, og samtidig udgør en ressource for én. Netværk skal vedligeholdes, og det er ressourcekrævende, men det er en vigtig investering, der kan give et stort afkast, hvis man finder balancen mellem at vedligeholde vigtige netværksrelationer samtidig med, at nye udvikles.

Iværksætterakademiet skal tildeles en særlig rolle

Visionspanelet forestiller sig, at iværksætterakademiet, der er under etablering i forhold til de videregående uddannelser, kan få en særlig rolle i forhold til ovenstående og foreslår, at der i tilknytning til iværksætterakademiet etableres et forum for iværksætteruddannelse med inspiration i fx det amerikanske "Consortium for Entrepreneurship Education".

Selvstændighedsfonden kan konsulteres og anvendes aktivt

Selvstændighedsfonden, der er under oprettelse, forventes at skulle arbejde for at styrke iværksætterkulturen i uddannelsessystemet og den generelle holdning til selvstændige i det danske samfund. Fondens formål vil blive at yde støtte til holdningspåvirkende aktiviteter for at skabe flere iværksættere i Danmark. Fonden skal gøre det mere prestigefyldt at drive egen virksomhed og fremme unges kompetencer inden for selvstændighed, innovation og iværksætteri på alle niveauer i uddannelsessektoren.

Visionspanelet forestiller sig, at den kommende fond vil få stor betydning for den videre udvikling på området. Fonden må forventes at få pæne økonomiske ressourcer til rådighed for støtte til konkrete projekter, og fondens bestyrelse og øvrige bagland vil i sig selv kunne blive en ressource af engagerede personer, der kan tænkes at indgå aktivt i udviklingen, fx som sparringspartnere til

ministerielle tiltag og som ressourcepersoner for projekter, der gennemføres.

6. Iværksættere optræder som rollemodeller

Visionspanelet finder det vigtigt, at der gøres en særlig indsats for at fremme brugen af iværksættere som rollemodeller og ildsjæle i uddannelsesinstitutionerne, og tror på, at den bedste rådgivning kommer fra folk, der selv har været eller er iværksættere.

Iværksættere er med til at skabe et erhvervsliv. De øger beskæftigelsesmulighederne ikke blot for iværksætteren selv, men også for de personer, som han eller hun med tiden ansætter i sin virksomhed. Iværksættere er positive rollemodeller for elever og studerende. De viser dem, at det kan nytte at gøre en indsats, og at samfundet rent faktisk støtter dem i at gøre det.

Alle elever og studerende skal i løbet af hvert uddannelsestrin og som led i undervisningen møde mindst én iværksætter, fx som oplægsholder på temadag, som timelærer, som mentor eller som vejleder/rådgiver. I den sammenhæng kan skolens forældrekræds være en kilde til erfaringer og engagement, og kan med fordel inddrages, hvor det er relevant, at de fortæller om deres arbejdsliv.

Ny teknologi i form af hjemmesider og e-mail øger uafhængigheden af tid og sted og åbner op for nye samarbejdsmuligheder.

Hver skole og institution må i forventes at opbygge et netværk af lokale erhvervsfolk og iværksættere, der vil deltage i skolens undervisningsaktiviteter, samt gennemfører besøg på virksomheder.

7. Formaliserede partnerskaber mellem uddannelsesinstitutioner og erhvervsliv

Partnerskaber mellem uddannelsesinstitutionerne og virksomheder skal styrkes. Hver skole og institution skal – gerne i samarbejde med andre skoler og institutioner - forpligte sig til at indgå i netværk/partnerskaber med virksomheder.

Partnerskab med mærkbar værdi for alle

Målet er at skabe gensidigt kendskab og gensidig respekt. Partnerskabet skal være ligeværdigt og have værdi for alle deltagere. Erfa-

ringsmæssigt er innovation og iværksætteri et område, hvor der er gode muligheder for fundraising.

Genstanden for partnerskabet kan være forskelligt, fx fadderskab af klasser, gæstelærere, virksomhedsbesøg, udgangspunkt for netværk med gensidig inspiration, vejledning til elevvirksomheder, almindelig information samt løsning af konkrete problemer/opgaver inden for proces- og produktudvikling.

Elever og studerende løser konkrete opgaver for erhvervslivet

Et konkret forslag i forhold til de videregående uddannelser kunne være at lave et "innovationsdating-bureau", hvor studerende fra forskellige uddannelsesretninger sættes sammen om at skabe innovative løsninger på virkelige problemer stillet af offentlige og private virksomheder. Forskellen fra en traditionel projektbørs er, at projektgruppen sammensættes på tværs af studieretninger af en proceskonsulent, der også understøtter gruppens arbejde med at nå frem til målet: En innovativ løsning på et virkeligt problem.

Efter- og videreuddannelse af (potentielle) iværksættere er et særligt område, hvor der er gode muligheder for partnerskab.

8. Strategi for opkvalificering af undervisernes kompetencer

Efteruddannelse er en vigtig forudsætning for fortsat udvikling af iværksætterindsatsen. Der skal sættes særligt fokus på underviserne, og der skal lægges en strategi for opkvalificering af underviserens kompetencer inden for innovation og entreprenørskab på alle niveauer. Der skal også her tages hensyn til, at en vis grad af tværfaglighed er nødvendig.

Iværksætterindsatsen skal bæres igennem af lærerne og rollemodelerne. Det vil ikke være muligt at realisere visionen, hvis lærerne ikke selv har innovative kompetencer, er eksponenter for en iværksætterkultur og har kendskab til erhvervslivet. Visionspanelet anbefaler derfor, at der sættes særligt fokus på underviserne. Dette gælder såvel lærernes grunduddannelse som efteruddannelse.

Obligatorisk innovativ metodik fremmer innovation i tanke og handling

Alle lærere skal kunne anvende en innovativ pædagogik⁴ og kunne virke som proceskonsulent i elevstyrede processer. Særligt interesserede lærere skal kunne undervise i iværksætterrelaterede fag og innovative processer. Innovation og virksomhedsdrift er særskilte fagområder, hvor lærernes kompetence til at beherske faget i sammenhæng med andre fag er afgørende.

Innovation og iværksætteri skal indgå i læreruddannelsen. Både i den teoretiske undervisning og i de studerendes praktik.

Innovation og pædagogiske metoder, der fremmer innovation, skal være en obligatorisk del af pædagogikum for nye gymnasie- og erhvervsskolelærere.

Seminarier kan udvikle spydspidskompetencer, hvor man er særlig fokuseret på undervisningsmetoder og -former, som udvikler innovative iværksætterkompetencer, og hvor målet er, at alle studerende i uddannelsesforløbet kommer i kontakt med selvstændighedskulturen og iværksætterproblematikken set i en pædagogisk sammenhæng.

9. Måling og formidling af indsatsen på alle institutionsområder

Visionspanelet foreslår, at der bliver igangsat iværksætterbarometer på alle uddannelsesstrin, således at der sker en benchmarking af uddannelsessystemets indsats i dag og nye initiativers effekt. Formålet er at måle, formidle og synliggøre uddannelsessystemets indsats.

Anbefalingen sker med inspiration fra det iværksætterbarometer som allerede findes for universiteterne, og med udgangspunkt i

---

⁴ Undervisningsminister Ulla Tørnæs: "Initiativerne på folkeskoleområdet vil især handle om, hvordan skolen kan sikre, at eleverne tilegner sig de personlige egenskaber, som kræves for at blive igangsatte, uanset om det er som selvstændigt erhvervsdrivende eller som ansat: Fx kreativitet, nysgerrighed, risikovillighed og samarbejdssevne. Et udviklingsarbejde om »innovativ pædagogik« er ved at blive formuleret, og på baggrund af resultaterne herfra vil der blive udviklet efteruddannelsesstilbud for lærerne." http://www.folketinget.dk/Samling/20021/spor_sv/S1503.htm

Visionspanelets opfattelse af, at det er nødvendigt at identificere best practice og synliggøre indsatsen, herunder at kunne måle, i hvilket omfang Visionspanelets vision realiseres.

Der bør stræbes efter, at analysen giver et struktureret overblik over indsatsen, og at der redegøres for, hvordan visionerne er omsat til konkrete former for praksis. Det bør ske efter et fælles og centralt fastlagt system med mulighed for at foretage sammenligninger og få vurderet, om der er balance mellem indsats og resultater. Man skal måle iværksætterkulturen i folks holdninger til iværksættere, i præferencerne for at være selvstændig og i iværksætterdynamikken.

Barometeret er et analyseredskab, som giver et billede af institutionernes og virksomhedernes arbejde med iværksætteri, partnerskaber og innovation samt fremtidige indsatsområder. Iværksætterbarometeret udgør på den måde en ramme for kvalificeret at finde frem til samarbejde, dialog og udvikling. Måling er ikke et mål i sig selv, men et redskab i institutionernes og virksomhedernes udviklingsproces.

Det er den nuancerede og brede vurdering af indsatsen, som er interessant. Ideelt set skal barometeret være et redskab til at dokumentere og påvise fælles 'bevægelse' og kollektiv kompetencetilvækst på iværksætterområdet.

Visionspanelet peger på fem pejlemærker, der kan indgå i iværksætterbarometeret, jf. side 14.

Visionspanelet foreslår, at der som minimum sker en måling af status for uddannelsessystemets indsats i dag og om tre år.

10. Internationalt samarbejde om formidling og udvikling af nye tiltag

Europa skal fremme iværksætterdynamikken mere effektivt, hvis de ønskede mål skal opnås: Inden 2010 skal Europa være den mest konkurrencedygtige og dynamiske videnbaserede økonomi i verden. Et gunstigt klima for etablering og udvikling af virksomheder er af central betydning for muligheden for at nå disse mål.

Det største strukturelle problem består i en modvilje mod at løbe en risiko og en skepsis med hensyn til virksomheds-etablering, der præger de unge i mange europæiske lande. Dette problem kan ikke imødegås med nye støtteprogrammer, men der er snarere brug for at gribe tilbage til de kræfter, der styrer den sociale markedøkonomi, og anspre potentielle iværksættere til at løbe en risiko og tage et ansvar. Danmark har et problem, som vi deler med mange andre lande.

Det internationale samarbejde med henblik på en gensidig formidling af tiltag, der virker, og udvikling af innovative og iværksætterorienterede holdninger, viden og færdigheder i en global kontekst, skal udbygges. Danmark er allerede med i en række internationale samarbejder gennem fx Young Enterprise, European Business Games, Venture Cup og Connect Denmark, ligesom der løbende gennemføres sammenlignende analyser i regi af EU-kommissionen m.fl.

Iværksætteri sat på dagsorden i hele den vestlige verden

Vi har meget at lære af andre landes erfaringer med at fremme innovation og iværksætterkulturen i uddannelsessystemet fx i USA, som er en førende iværksætternation. Innovation og iværksætterkultur er sat på dagsordenen i uddannelsessystemet i hele den vestlige verden, blandt andet fordi der er en række ensartede spor i forbrugsmønstre, arbejds- og familieliv, ungdomskultur etc. Derfor kan repræsentanter fra det danske og andre landes uddannelsessystemer have god gavn af at være i dialog med hinanden og på den måde dele erfaringer og opdagelser.

Elever og studerende skal klædes på til et globalt miljø

Iværksætteruddannelse må desuden tage højde for, at virksomheder indgår i en global økonomi. Kommende iværksættere skal begå sig på et stadigt mere globaliseret marked. Det betyder, at iværksættervirksomheder i dag også kan være "born global", og at innovation finder sted på tværs af kulturer. Tilpasningsevne, kulturel forståelse, fremmedsprog m.v. er nogle af de kompetencer, der er vigtige for at kunne begå sig i den nye globale virkelighed. Iværksætteruddannelsen bør derfor også skabe opmærksomhed og interesse for internationale spørgsmål, udvikle viden og forståelse

af globale spørgsmål og vise elever og studerende, hvordan virksomhedernes hverdag er international.

Begrebsafklaring

Allerede på Visionspanelets første møde handlede de indledende diskussioner om, hvilke termer man fandt mest dækkende. Det blev hurtigt nødvendigt at finde en fælles terminologi:

Entrepenørskab/entreprenør: En entreprenør er en person, som har startet egen virksomhed, eller som fx har skabt innovation inden for ny produktion eller serviceydelse i eksisterende virksomheder.

Innovation: At være innovativ bygger på evnen til at nytænke, hvor man kombinerer sin viden, erfaring og indsigt på nye områder og nye måder. Kreativitet er en vigtig forudsætning for innovation.

Selvstændighed: Selvstændighed er en kombination af holdninger og personlige kvalifikationer. Mod, konstruktiv nysgerrighed, evne til selvorganisering og evne til samarbejde er forudsætninger. Selvstændighedskulturen indrammer de egenskaber, der ofte forbindes med at være iværksætter.

Iværksætter/Iværksætter: En iværksætter er en person, som starter egen virksomhed. Iværksætteren opbygger kendskab til virksomhedsdrift, produktion, økonomi og salg.

Værdiskabelse: Gennem produkter og serviceydelser skaber man værdi for kunderne, for aktionærer, for medarbejdere og for samfundet. Værdiskabelse, er en nødvendig forudsætning for en bæredygtig udvikling af virksomheden og samfundet.

Bilag

The Consortium for Entrepreneurship Education

<http://www.entre-ed.org>

The Consortium for Entrepreneurship Education has been providing leadership and gathering enthusiasm for teaching entrepreneurship since 1982.

The Consortium was formed in response to a Policy Paper from the US Department of Education, signed by then Secretary Terrell Bell. His concept was that entrepreneurship should be part of the curriculum for all vocational programs in secondary and post-secondary education. Membership in the Consortium started with State Directors of Vocational Education who continue to be part of the Consortium leadership. Over the years, as the concept of entrepreneurship education spread to the broader K-12 education system and higher education, membership has expanded to include colleges and universities, local school systems, foundations, private businesses, and national organizations of many different types. Currently over 60 institutions and organizations - from inside and outside the US - are members of the Consortium.

Vision

An organization recognized as the national leader in advocating entrepreneurship education.

Mission

To champion entrepreneurship education and provide advocacy, leadership, networking, technical assistance, and resources nationally across all levels and disciplines of education, while promoting quality practices and programs.

Entrepreneurship programs meet the needs of many diverse groups:

- Areas in need of economic development consider developing an entrepreneurial culture a significant long-term strategy for creating jobs and wealth.
- Individuals who lose or give-up their jobs for any of a wide variety of reasons need to have the option to become self-employed, should the opportunity or need arise.
- Youth that come from economically disadvantaged backgrounds can be motivated to learn and achieve once they are provided with the understanding that they can indeed accomplish their goals and dreams through entrepreneurship.
- Minorities who feel disenfranchised need experiences that enable them to see that they can make their own opportunities.
- Administrators who are anxious to prove the effectiveness of their schools should explore the possibility of motivating student learners by introducing the concept that they can be their own boss someday.
- Young women who have succeeded in corporate careers until they meet the "glass ceiling" find that starting their own business is an important option.
- Rural communities that lose their "best and brightest" youth to larger cities can see the importance of creating businesses at home, using the advantages of modern communications and transportation.
- Global business opportunities engaged by local entrepreneurial businesses may be the answer to losing local jobs. Creating new jobs is considered more effective than holding onto inefficient old jobs.
- Reducing business failure as a result of better education and training of our entrepreneurs is an economic benefit to all.

Consortium Goals

- Promoting the incorporation of entrepreneurship education across all levels of career technical and academic education, through infusion within existing courses and by the support of separate courses developed in entrepreneurship.
- Encouraging participation of partnerships with business, industry, agency and trade associations, and bringing together diverse groups within the consortium whose interests foster economic development through entrepreneurship education.

- Encouraging teacher education institutions and accrediting groups to incorporate competencies of entrepreneurship into teacher training curricula.
- Modeling research projects to recognize successful ventures into entrepreneurship and developing competencies of entrepreneurship.
- Sharing with consortium members the educational activities, programs and strategies being implemented to incorporate entrepreneurial concepts into the instructional and guidance service activities.
- Providing a focal point for the planning, organizing and promoting of entrepreneurship education efforts.
- Attracting members committed to the development and promotion of entrepreneurship education across the nation and the world.
- Positioning as the primary advocacy and resource group for entrepreneurship education for grades K-14 and adult ed.
- Striving to meet the needs of its members for materials and models of teaching entrepreneurship.

National Content Standards for Entrepreneurship Education
 Preparing Youth and Adults to Succeed in an Entrepreneurial
 Economy

http://www.entre-ed.org/Standards_Toolkit/

The Toolkit for the National Content Standards for Entrepreneurship Education is designed to give you the Standards and Performance Indicators framework necessary for developing curriculum for entrepreneurship programs as a lifelong learning process.

Along with the Standards, the Toolkit contains background information on Entrepreneurship Education and the Lifelong Learning Model for Entrepreneurship Education, sample applications of the Standards, and information about the research used to develop the Standards.